

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

“ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่” เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติอันดับที่ 2 ของประเทศไทย โดยองค์การยูเนสโกขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นผืนป่าอนุรักษ์เชิงระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่า มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยในบรรดาพืชพรรณที่พบในเมืองไทยราว 15,000 ชนิดนั้น สามารถพบได้ในผืนป่าแห่งนี้ถึง 2,500 ชนิด และมีพืชพรรณที่พบเฉพาะในผืนป่าแห่งนี้ถึง 16 ชนิด เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่ากว่า 800 ชนิด โดยเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 112 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 209 ชนิด เป็นแหล่งอาศัยของนก 392 ชนิด โดยพบนกเงือกถึง 4 ชนิด ในจำนวน 6 ชนิดที่พบในเมืองไทย ตลอดจนมีทัศนียภาพทางธรรมชาติที่สวยงาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีเนื้อที่ประมาณ 3,874,863 ไร่ หรือ 6,155 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัด นครนายก นครราชสีมา ปราจีนบุรี สระบุรี สระแก้ว และบุรีรัมย์ ได้แก่ (1) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (นครนายก สระบุรี นครราชสีมา และปราจีนบุรี) (2) อุทยานแห่งชาติทับลาน (นครราชสีมาและปราจีนบุรี) (3) อุทยานแห่งชาติปางสีดา (สระแก้วและปราจีนบุรี) (4) อุทยานแห่งชาติตาพระยา (สระแก้วและปราจีนบุรี) และ (5) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ (บุรีรัมย์) (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2552; บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน), 2550, หน้า 80; วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2552)

การมีแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก หมายถึง การมีภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ทำให้ประเทศสามารถประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งมีผลพลอยได้ที่ตามมาคือเม็ดเงินจากตัวเลขของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ ซึ่งจากสรุปรายงานสถิติของฝ่ายระบบฐานข้อมูล ส่วนศึกษาและวิจัยอุทยานแห่งชาติ สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พบว่าในปีงบประมาณ 2551 (ต.ค. 50 - ก.ย. 51) พบว่ามีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่รวมจำนวนทั้งสิ้น 671,569 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2551) ซึ่งประกอบด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 634,564 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวน 37,005 คน และจากข้อมูลของฝ่ายแผนงบประมาณและเงินรายได้ ส่วนนโยบายและแผน สำนักอุทยานแห่งชาติฯ พบว่า มีเงินรายได้ซึ่งเกิดจากการ

ท่องเที่ยวทั้งสิ้น 69,852,093.บาท (ข้อมูล ณ วันที่ 10 ก.พ. 52) (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2552) อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบทางสถิติพบว่า จำนวนของนักท่องเที่ยวและเงินรายได้ซึ่งเกิดจากการท่องเที่ยวนั้นมีแนวโน้มไม่คงที่ โดยมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ส่วนอุทยานแห่งชาติอีก 3 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา และอุทยานแห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ นั้น มีจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวน้อยกว่าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจำนวนนักท่องเที่ยวจะอยู่ในระดับพันหรือระดับหมื่นเท่านั้น ในขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยวจะอยู่ในระดับแสนหรือระดับล้านต้นๆ เท่านั้น โดยเฉพาะที่อุทยานแห่งชาติตาพระยา

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เปรียบดังคลังสมบัติที่ธรรมชาติมอบให้กับประเทศไทยและมวลมนุษยชาติ ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องหวงแหนปกป้อง ดูแลรักษาไว้ให้คงอยู่นานเท่านาน แต่ในปัจจุบันนี้ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่อยู่ภายใต้การดูแลโดยลำพังของภาครัฐ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายอื่นๆ ขาดการให้ความสำคัญโดยสิ้นเชิง และยิ่งก่อให้เกิดปัญหา ทำร้ายผืนป่า และบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวบ้านเพื่อใช้เป็นที่ทำกินหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิการถือครองที่ดิน การลักลอบตัดไม้ การล่าสัตว์ การเผาป่า การท่องเที่ยวที่ขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของป่าและธรรมชาติ การขาดการดูแลรักษา ขาดการอนุรักษ์ ซึ่งถ้าปล่อยทิ้งไว้ปัญหาต่างๆ ก็นับวันจะยิ่งมากขึ้นจนยากที่จะแก้ไขได้ เพราะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นจำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วนทั้งสิ้น

จากความสำคัญและประเด็นปัญหาดังกล่าว ทำให้คณะผู้วิจัยมีแนวความคิดที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กล่าวคือ ผืนป่าแห่งนี้มีอาณาเขตกว้างขวาง มีพื้นที่ครอบคลุมถึง 6 จังหวัด จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งภาครัฐต้องเป็นแกนนำ โดยร่วมมือกับภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth interviews) และ/หรือกลุ่มเฉพาะ (Focus group) เพื่อศึกษาถึงโอกาส อุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อน ของแต่ละอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วิเคราะห์ประเด็นปัญหา จัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหา และกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยการวิเคราะห์โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนในทัศนระของนักท่องเที่ยว ชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงประเด็นปัญหา/ความเร่งด่วนและหาแนวทางการร่วมมือในการแก้ไขประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่

คำถามการวิจัย

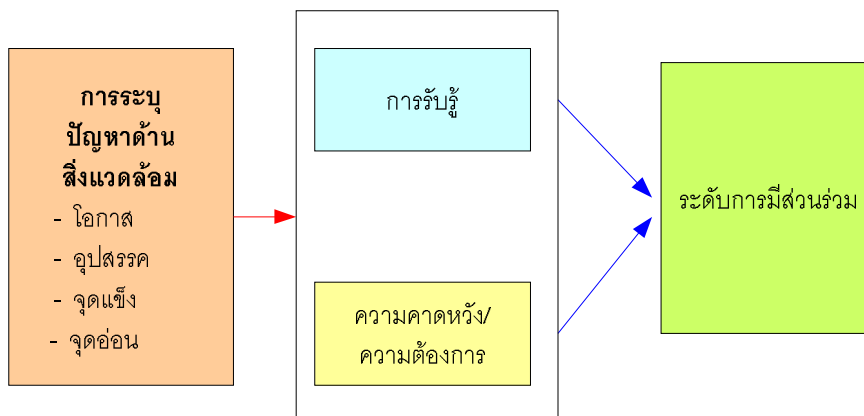
ประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการวิเคราะห์โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนในทัศนระของนักท่องเที่ยว ชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จะต้องแก้ไขจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่เป็นอย่างไร

1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อการบริโศคการท่องเที่ยวสีเขียวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย จะดำเนินการศึกษาตามกรอบแนวคิดและสมมติฐานการวิจัย ตามที่ระบุในภาพที่ 1.1

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งที่ภาคชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย:

การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการประเด็นปัญหาด้าน
สิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียวในพื้นที่ป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ :
กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา
อุทยานแห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ
ประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียวในพื้นที่ป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่:
กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยาน
แห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. **พื้นที่เป้าหมาย** ขอบเขตของการวิจัยด้านภูมิศาสตร์ โครงการวิจัยนี้กำหนดขอบเขต
ของการวิจัยด้านภูมิศาสตร์ โดยมีพื้นที่เป้าหมายในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกเขตผืนป่า
ดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ในแต่ละอุทยานฯ/เขตฯ ทั้ง 5 แห่ง ประกอบด้วย (1) อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ (2) อุทยานแห่งชาติทับลาน (3) อุทยานแห่งชาติปางสีดา (4) อุทยานแห่งชาติตาพระยา
และ (5) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด ดังนี้ (1) จังหวัดนครราชสีมา (2)
จังหวัดสระบุรี (3) จังหวัดนครนายก (4) จังหวัดปราจีนบุรี (5) จังหวัดสระแก้ว (6) จังหวัดบุรีรัมย์

2. ขอบเขตการดำเนินงานและรายละเอียดการดำเนินกิจกรรม มีดังนี้

2.1 ขอบเขตการดำเนินงาน โครงการวิจัยนี้มีขอบเขตของการวิจัยด้านการดำเนินงานในการศึกษาประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยการวิเคราะห์โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนในทฤษฎีของนักทฤษฎีทฤษฎี ชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้ทราบถึงประเด็นปัญหา/ความเร่งด่วนและหาแนวทางการร่วมมือในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่

2.2 รายละเอียดการดำเนินกิจกรรม มีดังนี้

2.2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth interview) และ/หรือการสัมภาษณ์กลุ่มเฉพาะ (Focus group)

2.2.2 การใช้แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์

(1) จุดแข็ง จุดอ่อน และความสำคัญของประเด็นปัญหาด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ (1.1) ป่าไม้ (1.2) สัตว์ป่า (1.3) ต้นน้ำลำธาร (1.4) ความสะอาด และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวสีเขียวด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ

(2) ประเมินสถานการณ์ (โอกาส, อุปสรรค) และความสำคัญของปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกต่างๆ

(3) ปัญหา ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นอื่นๆ ประกอบด้วยคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ (3.1) ป่าไม้ (3.2) สัตว์ป่า (3.3) ต้นน้ำลำธาร (4) ความสะอาด และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวสีเขียว

1.5 ข้อจำกัด

1. การวิจัยครั้งนี้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นเจ้าหน้าที่อุทยานฯ/เขตฯ ภาครัฐ และนักท่องเที่ยว มากกว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นภาคเอกชน เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ไม่ได้รับความสนใจจากผู้ประกอบการภาคเอกชนมากนัก

2. ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานอุทยานฯ/เขตฯ กับหน่วยงานภาครัฐอื่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และชุมชนในเรื่องต่างๆ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้รับของแต่ละฝ่ายเป็นข้อมูลเชิงบวก ขาดข้อมูลเชิงลบ

1.6 นิยามศัพท์

1. **ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)** เป็นกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มภาครัฐ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ
2. **การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Participation of community and stakeholders)** เป็นการสร้างคุณค่าให้กับกลุ่มชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มาใช้อำนาจร่วมกันโดยการตัดสินใจ ดำเนินกิจการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่
3. **การพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียว (Green tourism development)** เป็นความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในท้องถิ่นในประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่
4. **การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism)** เป็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน โดยไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนต้องสร้างรายได้ให้กับชุมชนในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่
5. **การจัดการประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental issue management)** เป็นความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในท้องถิ่นในประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ การหาของป่า ปัญหาด้านชีวภาพ ปัญหาด้านขยะมูลฝอย ปัญหาด้านมลภาวะทางเสียง การบุกรุกพื้นที่ป่า และประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการต่างๆ
6. **การระบุปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยการวิเคราะห์ SWOT (Define environmental problem and SWOT analysis)** เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง/ข้อดี และจุดอ่อน/ข้อเสีย ที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการภายในของผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ และการวิเคราะห์โอกาส/ข้อได้เปรียบ และอุปสรรค/ข้อเสียเปรียบ ที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่
7. **การรับรู้ปัญหา และความต้องการในการแก้ปัญหา (Problem recognition and problem solving needs)** เป็นการศึกษาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและความต้องการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ในทัศนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการจัดการประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะทำให้ทราบแนวทางในการจัดการประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม แล้วนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการแก้ไขประเด็นปัญหาเชิงกลยุทธ์ในสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการแก้ไขประเด็นปัญหา โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน ผู้ประกอบการในพื้นที่ และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
3. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างและการกระจายรายได้ให้กับชุมชนและผู้ประกอบการในแต่ละพื้นที่
4. สถาบันการศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไป สามารถใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและแนวทางในการแก้ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่